

LITERATURA I CULTURA ENTRE ELS SEGLES XV I XVI

En una època com la nostra, de revisió constant de la idoneïtat de les propostes pretèrites i d'anàlisi des dels més diversos paràmetres i metodologies –l'eficàcia o ineficàcia dels quals és tot un altre tema–, no hi ha dubte que encara resta molt per fer en l'àmbit dels estudis literaris. Les velles concepcions renaixents i noucentistes, per exemple, mereixen ser reconsiderades ara tenint en compte els pertinents elements de contextualització i aprofitant dialècticament allò aprofitable. Aquesta és una de les causes reals del naixement d'aquest nou *Caplletra*, el convenciment que cal superar uns criteris estrictes, i per això estèrils, de periodització en part heretats. I quan dic això recorde les conegudes opinions de Rubió i la limitació de l'època medieval catalana a l'any 1497, amb la mort de Joan Roís de Corella, escriptor culpabilitzat de la Decadència posterior. Pobre Corella, qui li ho havia de dir! El desgreu posterior, en forma de reivindicació de les bondats de l'autor, ha tingut el gran avantatge de fer-nos veure que potser fóra millor i més rendible no valorar res amb els prejudicis d'abans. Els “anys” dedicats al *Tirant*, a March i a Corella han contribuït a comprovar-ho. Això i també el fet que en molts casos hi ha un *després* d'alguns autors en el segle XVI. En March resulta evidentíssim, però també ho és en Corella, en Roig i en tants d'altres. És, doncs, un bon moment per a deixar almenys en suspensió provisional la taxativa separació dels conceptes medieval-moderna i per a aventurar-nos a parlar de la cultura i de la literatura entre mitjan XV i mitjan XVI. Em sembla que, si més no, així hi podem aportar ingredients d'interès, fins i tot per a altres estudiosos de la llengua, de la història, de la cultura, del pensament. Bona mostra d'això poden ser unes lletres de batalla prèvies a un combat celebrat en 1487, unes pàgines rescatades per Vicent Terol, que ens mostren el vigor d'un gènere –i d'una llengua i d'una mentalitat– tan productiu en una època gairebé contemporània a la primera edició del *Tirant*. D'una altra banda, aquests anys i els primers decennis del XVI representen sens dubte un període de transició, de temptejos, de barreges i de diversitat de manifestacions literàries, temps d'evolució i de (re)creació, com ho ensenya perfectament el treball de Marinela Garcia Sempere, que incideix precisament a manifestar la varietat de gèneres i com aquests solen tenir continuïtat; tot això sense oblidar la tradició literària anterior i el clima de l'època. A més a més, s'hi qüestiona la utilitat de diverses etiquetes i concepcions llargament acceptades, com ara la divisió en tertúlies, la seriositat real de les composicions satíriques o la contundent separació entre literatura culta/popular i profana/religiosa. Sense cap mena de dubte, no hi ha millor manera de fer veure les innovacions i les tradicions que comparar feines i ideologies a través del segle que ens ocupa. Antoni

Ferrando, en la seua contribució, mira de contrastar les figures de Martí de Viciano *el Vell*, probablement de procedència aragonesa i traductor de pensament medieval, i el seu nét, l'historiador Rafael Martí de Viciano, per tal de demostrar els substanciosos canvis sociolingüístics, ideològics i culturals de l'oligarquia valenciana del xvi, causats per factors diversos.

De fet, si hi ha un gènere amb suficient vitalitat i constància al llarg dels segles, al costat de la literatura religiosa, aquest és el satíric, paròdic i burlesc. Això, és clar, si ens decidim a prescindir de determinats prejudicis. Vicenç Beltran ens fa veure d'una manera claríssima com, a l'hora d'estudiar la poesia burlesca i obscena dels segles xv i xvi, hem de deixar al marge prevencions de tota mena i sobretot una idea romàntica i immaculada dels escriptors, ben sovint limitats per la tradició retòrica del moment o per les circumstàncies personals i professionals. De fet, des de la tradició provençal i galaicoportuguesa al *Cancionero de obras provocantes a risa*, passant per un moment especial a la fi del segle xv, la vessant satírica, crítica i fins i tot eròtica, amb daltabaixos i èpoques més esplendoroses, manté una pervivència i un conreu remarcables. Una de les més notables manifestacions d'aquest esperit lúdic, que avui en dia podem llegir encara –per bé que amb les pertinents reserves morals de segons qui–, són els versos del *Cançoner satíric valencià* editat per Ramon Miquel i Planas, un aplec de diverses composicions d'autors valencians del xv i xvi. Precisament a aquest *Cançoner* dedica la seua contribució Tomàs Martínez Romero, tot fent constar des del principi la diversitat d'ambicions i de motius literaris de les obres que s'hi apleguen. A partir d'una concepció clara que identifica les transgressions que s'hi esmenten o descriuen dins de l'esfera literària i, per tant, en una altra dimensió que la moral, podem admetre que alguns d'aquests versos permeten llegir ser llegits com a paròdies positives –o, si més no, conseqüència més o menys directa– d'altres pàgines literàries del prestigi de Boccaccio, sense el qual, d'altra banda, és impossible explicar la important expansió d'aquest gènere. Allò que no cal posar molt en dubte en aquests autors és la superficialitat de la crítica, que no passa dels llocs comuns o de l'excusa necessària. Res a veure, per tant, amb el propòsit alligador d'un Jaume Roig, com mostra perfectament Anna I. Peirats a partir de l'estudi de l'ús de la metàfora cinegètica en l'*Espill*: de la identificació de la dona amb l'animal actiu, salvatge, demoníac, i de l'home amb el caçador, és a dir, del desenvolupament de la coneguda caça d'amor, s'arriba a la conseqüència que el caçador és caçat, solució ben coneguda en la tradició literària occidental i altrament coherent amb les tesis de Roig.

Si la temàtica burlesca iniciada en segles precedents té una continuació en el xvi, també és cert que altres temes, gèneres i autors es consoliden i prenen una altra dimensió en el cinc-cents. El cas de la recepció de la poesia de March n'és una mostra fefaent i coneguda. Tanmateix, tot i l'interès demostrat darrerament per l'anàlisi de la recepció del poeta valencià en la literatura peninsular, manca molt per dir a propòsit de la transmissió de les edicions i traduccions del xvi, un aspecte importantíssim que ens pot

ajudar a esbrinar els lectors reals i les lectures que en feren, més enllà de les intertextualitats detectades o que es puguin detectar en autors posteriors a March. El treball de Maria Mercè López, minuciós i sacrificat, estudia i descriu cadascun dels exemplars de l'edició de Romaní (1539) conservats actualment, i duplica el nombre dels que fins avui coneixíem. Alhora avança altres dades interessants d'una investigació en marxa: l'existència de més de seixanta exemplars de les altres edicions cinccentistes de March. Allò clar és que la selecció i traducció de Baltasar de Romaní, personatge vinculat a la cort valenciana de Ferran d'Aragó i Germana de Foix, tingué una important valoració en el seu temps i en segles posteriors.

L'article de Pep Valsalobre representa una excel·lent contribució al coneixement dels nuclis i programes culturals de la València de mitjan xvi. Tot i que encara conservem parcel·les poc conegudes o millorables –i ara n'acabem de veure una–, ja podem fer-nos una idea bastant fidel del que significaren les corts virreinal i dels ducs de Gandia. Ara, amb aquestes pàgines, es clarifica bastant més què representaren els comtes d'Oliva. A partir del cant XV de la *Segunda parte de Orlando*, on Nicolau Espinosa fa un catàleg d'escriptors valencians, Valsalobre comprova com gairebé tots ells tenen a veure amb els Centelles o amb la propagació peninsular de l'*Orlando furioso* d'Ariosto. A partir d'aquí resulta claríssim que l'obra d'Espinosa buscava tant l'elevació de la genealogia de la família valenciana, tot fent-la comparable amb els Ferrara, com la difusió d'un projecte que passava per la substitució del català com a llengua literària i que comptava al capdavant amb el mecenatge dels comtes.

Les pinzellades que acabe de traçar ací només són una mostra del que el lector interessat podrà trobar en les pàgines que segueixen. De segur que hom comprovarà la riquesa de matisos i de perspectives profitoses que la matèria i el període en qüestió són capaços de donar. I també –per què no?– les mancances que esperen pacientment la pertinent restitució en forma d'investigació aprofundida. Si l'absència o la presència d'algun aspecte estudiat en aquest *Caplletra* contribueix a esperar la recerca, estic convençut que tots els col·laboradors –i aquells altres que, a desgrat seu, no han pogut arribar a la cita– ens sentirem ben satisfets.

TOMÀS MARTÍNEZ ROMERO